

Friedrich A. von HAYEK (1899-1992)

Una moral per a liberals feliços

El prefaci de la Declaració d'Independència de les 13 colònies americanes (4 de juliol de 1776) posa els fonaments del que significa el liberalisme, ahir com avui. Se'ns diu que hi ha una sèrie de veritats "evidents" (sic.) a partir de les quals construir la sociabilitat: "tots els homes han estat creats lliure i iguals, han estat dotats pel Creador de certs drets inalienables; entre aquests drets hi ha la vida, la llibertat i la recerca de la felicitat". La concepció hedonista pròpia de l'ètica liberal, arranca d'aquesta afirmació. Hayek és, tal vegada, el representant més clar dels valors implícits en l'individualisme que deriva de la Declaració del 4 de juny. El seu individualisme metodològic ["the true individualism"], de caire il·lustrat assumeix que cadascú –i no l'Estat, ni les Esglésies, ni tan sols la Família– és el responsable de si mateix i de la seva pròpia felicitat. D'aquí que no tingui sentit atribuir a la societat característiques antropomòrfiques. No existeix res com ara un suposat "cos social" rousseaunià. Més enllà de les relacions que puguin establir-se, lliurement i pactada, entre els individus, la societat és un miratge.

En les properes planes intentarem presentar, en la forma més esquemàtica possible, algunes de les seves principals tesis sobre filosofia política i ètica, deixant de banda els aspectes més estrictament econòmics, pels quals rebé el Premi Nobel l'any 1974. En qualsevol cas, convé no perdre de vista que la seva obra és inseparable també d'una crisi social, la d'Àustria en el període entre les dues guerres mundials del segle XX. Professor de la London School of Economics (1931-1950) amb Popper, i de la Universitat de Xicago (1950-1962) amb Friedman i Stigler, la seva reflexió va a contracorrent dels dogmes estatistes de l'economia del segle XX, començant pel keynesianisme. El fet que sovint sigui una obra de combat, en un context de lluita contra el totalitarisme, explica algunes de les seves formulacions més radicals, sovint difícils de pair en tradicions culturals d'origen catòlic, però conèixer Hayek és imprescindible per tal de comprendre, amb llums i ombres, la deriva econòmica i moral de la globalització.

Com és obvi, aquestes tesis (expressades aquí en aquesta forma per raons pedagògiques) haurien de ser matisades, ampliades, etc., i no es pot garantir que una lectura posterior i més detallada de Hayek –la que s'espera del lector d'aquestes planes, per exemple– no obligui a reformular-les.

1ª TESI: LA DENÚNCIA DELS ERRORS RACIONALISTES

Per a Hayek la civilització occidental, és a dir la Civilització, no podrà sobreviure si no renuncia als seus errors, és a dir, a Marx i Freud. Hayek, considera que el racionalisme i el positivisme han caigut en l'error de creure que l'home és amo del seu destí i que aquest destí podia ser dominat, controlat i apamat. Aquesta postura és una ingenuïtat. Totes les construccions socials humanes són el resultat d'un procés que inclou també l'atzar (en el descobriment) i la imitació (perquè els humans progressem copiant les coses bones que fan els altres). Ni tan sols no podem estar segurs que l'esforç personal sigui sempre recompensat, perquè la xarxa d'intercanvis econòmics tampoc no és sempre justa ni imparcial (pot estar

guiada per la por, per la fortuna...). El més segur quan actuem en societat és seguir les normes socials tradicionals que, sense ser tampoc cap criteri segur ni infalible, tenen al menys la garantia d'haver sobreviscut al llarg del temps. És més útil seguir la tradició que intentar comprendre-la racionalment.

2ª TESI: L'ORIGEN INDIVIDUAL DE LES NORMES SOCIALS

Hayek defensa un individualisme metodològic radical. Les regles socials són operacionals, les aprenem en la mesura que ens funcionen, permeten fer front a situacions diverses, etc. I, sobretot, les aprenem també en la mesura que ens permet estalviar-nos dificultats, problemes, etc. La forma de trametre les normes socials és l'aprenentatge imitatiu. Els homes, senzillament, busquem el plaer i fugim del dolor i, en aquesta mesura, aprenent regles i excepcions, es tramet l'ordre social. Per mecanismes selectius, les regles que funcionen, les que aporten benestar al individu, duren –i les que no són oblidades. El fet mateix de la dispersió i diversitat de factors que poden adduir-se per tal d'explicar un fet històric o social és un argument per tal de justificar que, en ella mateixa, la història no té lleis.

3ª TESI: EL PAPER SELECTIU DE LA CULTURA

És racional seguir les normes que funcionen –i és irracional no fer-ho. Les bones tries són conseqüència d'una evolució selectiva. Les normes i regles d'una societat són dipòsits de coneixement tàcit. Els pas des de la petita banda de caçadors prehistòrica a la comunitat agrícola sedentària, a la societat burgesa i a la civilització moderna s'ha produït perquè determinats individus (els emprenedors) renunciaren a la tradició –un liberal no és un conservador– i aconseguiren resultats superiors als de la resta del humans, raó per la qual foren copiats. Cal tenir present que, per a Hayek, l'evolució selectiva és el que ha provocat que avui ens trobem amb diversos nivells de normes morals, sovint contradictòries perquè provenen d'èpoques històriques també diferents i que pertorben els debats ètics i polítics. En tot cas la llibertat del capitalisme ha portat els individus a un nivell de prosperitat i de civilització que demostra la seva superioritat intrínseca.

4ª TESI: LA LLIBERTAT DEL CAPITALISME

El capitalisme és l'expressió del que Hayek anomena "ordre extens", expressió que és sinònim de "Gran Societat" (Adam Smith) o de "Societat Oberta" (Popper). Com diu a DRET, LEGISLACIÓ I LLIBERTAT (vol. I): "Els ordres espontanis deriven de la submissió dels individus a certes normes". Cal tenir present que, per a Hayek, la llibertat tot i ser un dret natural no és possible sense una disciplina: llibertat i ordre no només no estan en contradicció sinó que es necessiten mútuament. La "disciplina de la llibertat" inclou dos elements: societat oberta (és a dir, que es basa en la crítica, en el debat constant, en la tria del millor resultat...) i economia de mercat –és dir, lliure competència. Aquests dos elements (la disciplina de la llibertat) no poden ser mai, i per cap causa, posats en dubte per les lleis de cap Estat. Una cosa és que calgui donar possibilitats de progrés al pobres i una altra, ben diferent, és que l'Estat hagi de robar als rics per a repartir entre els pobres.

Hayek no creu possible definir d'una manera exhaustiva el catàleg de llibertats, però algun cop fa referència a "les tres lleis fonamentals de la naturalesa" de Hume (propietat, contracte i responsabilitat envers les obligacions assumides) com a base de les llibertats en la Gran Societat. El capitalisme crea les condicions que fan possibles alhora la llibertat i la responsabilitat, perquè està basat en l'intercanvi que no seria possible sense aquestes dues virtuts morals. El capitalisme implica una profunda decisió moral: els primers capitalistes eren els qui van decidir acumular, estalviar i invertir per comptes de gastar. Per això mateix, el keynesianisme ha de ser considerat, en la mesura que propugna una política expansiva, de dèficit, etc.,

com quelcom profundament aliè a l'ethos capitalista. És l'estalvi i el creixement de la riquesa individual el que fa possible la llibertat. O com diria Friedman: "no hi ha pa gratis".

5ª TESI: LA DIFERÈNCIA ENTRE FONTS REALS I FONTS FORMALS DEL DRET

És característic de l'Escola Austríaca distingir entre fonts reals i fonts formals del dret. La legislació i la jurisprudència (dret positiu) només són fonts formals, procediments de contrastació del Dret. En realitat, el Dret es crea lliurement i espontània, com a obra de la societat i no de l'Estat; en conseqüència, l'Estat no pot pretendre reglamentar la societat per tal de constituir una hipotètica justícia social. La justícia social és simplement un miratge. Les regles elaborades per l'Estat (la seva justícia, legislació, normes...) no poden tenir altre objectiu que el de permetre la realització de les normes socials, del dret de la societat.

6ª TESI: LA CRÍTICA DEL CONSTRUCTIVISME I DE LA JUSTÍCIA SOCIAL

Hayek, com Popper, és absolutament hostil a tota mena de constructivismes socials (des del profetes com Moisès, a Plató, Rousseau i Marx) que des de temps immemorials condemnes el diner, el vedell d'or, l'intercanvi de mercaderies, la propietat privada, etc., i proposen construir suposades societats justes. Apel·lar a abstraccions d'aquesta mena és una eina demagògica dels polítics. Tard o d'hora totes aquestes il·lusions fracassen. Però per a Hayek l'element més nociu per la moral de les idees constructivistes és l'igualitarisme, perquè l'igualitarisme impedeix que els humans puguin lliurement posar la seva iniciativa treballar i elimina també la consideració del mèrit. L'igualitarisme no reconeix l'ordre espontani (autògen) i en produeix un altre (artificial o exògen) purament inventat. Per això l'èxit del capitalisme es deu a que, senzillament, és més natural.

7ª TESI: LA DEFENSA DE LA TRADICIÓ DEL CAPITALISME

La tradició del capitalisme és la no intervenció, la defensa de l'ordre espontani de les societats, al qual s'ha arribat per una evolució històrica selectiva. Aquesta és una tradició que ha tingut èxit (només cal comparar...) i com tota tradició necessita –o porta incorporats– una sèrie de tabús que reprimeixen els instints (per exemple de tipus sexual, vinculats al treball, etc.). La psicoanàlisi de Freud (que és una superstició i no una ciència) ha cregut que era possible fer la crítica de tots els tabús, sense adonar-se que tenien una utilitat social: els tabús civilitzen l'individu perquè el fan obeir. Si es destrueixen els tabús en naixen de nous o es produeix la decadència dels valors socials i la destrucció dels vincles humans. En definitiva, Hayek creu que la moralitat és un instrument de consens social molt més útil que el dret positiu a l'hora de disciplinar els comportaments humans i permetre el funcionament d'una societat civilitzada, és a dir oberta, és a dir capitalista –cosa que només resulta possible en un Estat mínim, és a dir limitat.

8ª TESI: LA DEFENSA DE LA COMPETÈNCIA I LA GRAN SOCIETAT

Per a Hayek, el progrés només pot néixer de la lliure competència; però la idea mateixa de competició només pot aparèixer en una societat lliure, oberta i descentralitzada. La Gran Societat només és possible si l'Estat intervé mínimament, només per garantir la pau social, que és l'ordre capitalista; dir "ordre capitalista" és tant com dir l'ordre social –perquè l'ordre social no és sinó l'ordre establert pel mercat a través de les relacions d'intercanvi.